

**PRILOG RASPRAVI O ZABRANI KLONIRANJA
LJUDSKIH BIĆA**

Dr. se. Nenad Hlača,
izvanredni profesor Pravni
fakultet Sveučilišta u Rijeci

UDK: 340.68
340.61
Ur.: 15. veljače
1999. Pr.: 20.
ožujka 1999.
Stručni članak

Rad predstavlja prilog raspravi o pravnim i etičkim aspektima kloniranja. U radu je objavljen i prijevod Dodatnog protokola Konvenciji o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine, o zabrani kloniranja ljudskih bića, koji je potpisan u siječnju 1998. Godine. Nastoji dokazati neutemeljenost postojećeg pristupa zabrani kloniranja ljudskih bića. Zaključuje se da bespolna reprodukcija čovjeka znači istovremeno velik znanstveni doseg, ali istovremeno i vraćanje evolucije unatrag.

Ključne riječi: kloniranje, pravo, zabrana kloniranja ljudskog bića.

Kloniranje ili kao podnaslov *Zašto su vrtlari krivi za sve?* U mladosti sam proživio iskustvo kloniranja tako da nisam osobno bio zatečen s onim što je obznanjeno 1997. godine. Riječ *don* nastala je od grčke riječi *klon* koja označava grančicu ili znakovitije *čarobni prutić*. Riječ su stvorili botaničari početkom 20. stoljeća. Prema Bratoljubu Klaiću *klon*, *klona* grč. (*klon*-mladica) biološko je potomstvo od bespolnog razmnožavanja jednog individuumu. Osobno iskustvo kloniranja značilo je svakog proljeća od prezimjelih pelargonija (*Pelargonium*) sadnjom izdanaka dobivati biljku baš iste boje cvijeta. Obično tata i ja nismo zloupotrebljavali tehniku i već smo tada vodili računa o važnosti biološke raznolikosti, tako da na balkonu nikada nismo imali baš sve iste klonirane biljke, kasnije sam često klonirao oleandere (*Nerium oleander*). U Svestranom gospodarskom savjetniku objavljenom u Zagrebu 1934. piše da se sve vrste voćaka mogu razmnažati sjemenom, jer se sjemenom ne prenose sva dobra svojstva voćke. Cijepljenjem se najbolje prenose dobra svojstva voćke s koje je uzeta kalam grančica. Naravno da tehnika nije bila nepoznata ni Stvoritelju. U Bibliji piše da Jahve, Bog, od rebra što ga je uzeo čovjeku napravio ženu pa je doveo

Pred čovjeka... Uloga Stvoritelja dugo je bila strogo rezervirano područje. Razvoj znanosti i tehnologije sve uspješnije zadire u tu skrovito čuvanu tajnu života. Pionir fertilizacije *in vitro* Edwards, čija su istraživanja 1978. godine dovela do rođenja prvog djeteta začelog *in vitro*, eksplicitno je pojasnio poziciju u kojoj se tada zatekao; "Steptoe i ja dodirnuli smo prstom nebo, a ramena izložili teretu kritike."² Dodirnuti prstom nebo znači preuzeti nešto od uloge Stvoritelja. Lavina kritika otkotrljala se u dolinu, a ostao je uobičajen tehnološki zahvat kojim se u svijetu danas rađa svake godine nekoliko tisuća djece... Reakcija javnosti na vijest o dolasku na svijet ovce Dolly - prvog kloniranog sisavca, bila je nevjerojatno oštra i osuđujuća. Bez puno razmišljanja trebalo je *ad hoc* zabraniti kloniranje. Postavlja se pitanje što je to tako ugrozilo umišljenu veličinu (čovjeka) i zašto je trebalo zabraniti kloniranje. Iskustvo ukazuje da se zabranama postiže suprotan učinak. Pitanje je dana i pitanje je samo iz kojeg će egzotičnog mjesta na ovoj jedinoj nam kugli zemaljskoj procuriti vijest o prvom kloniranom ljudskom biću. Pitanje je zašto se umišljena veličina osjetila toliko ugroženom, što li je to zla kraljica naslutila u ogledalu. Cega li se prestrašila? Koje li se to moje pravo ugrožava kloniranjem? Koje li to pravo štitim zabranom kloniranja? Pišući o obiteljskopравnim posljedicama humane reproduktivne tehnologije 1984. godine, na kraju smo spomenuli da se pokusi u svezi s kloniranjem vjerojatno vrše u tajnovitim tišinama laboratorija.³ Prof. dr. Nikola Visković napisao je 1995. godine u radu "Bioetik biomedicinsko pravo" da trijažu embrija radi 'sexinga' - spolne selekcije i korake u kloniranju embrija već rade neki laboratoriji, ali za sada uz javnosti.⁴ Papa Ivan Pavao II, u nedjelju 7. veljače 1999., obraćajući se talijanskih sveučilišnih profesora, rekao je da dijeli njihovu nedavnu oštru osu ljudskog kloniranja. Ljudski se život, po riječima Svetoga oca, mora štiti trenutka začeca od ikakvog narušavanja njegova dostojanstva.

U jednom od rijetkih članaka o kloniranju prije Dolly euforije, objavljen Hastings Center Report (March April 1994.) John A. Robertson zaključio je da se ideja o diobi stanica poradi kloniranja ljudskog bića čini bizarnom i opasnom i da se može pomisliti da u praksi ne bi trebala biti dopuštenom. Međutim, iscrpnijeg razmatranja autor zaključuje da je moguće obraniti razloge za prihvatljivost zahvata kloniranja ljudskog bića.⁵ Ljudsko biće, pojednostiti gledajući, čine genotip i fenotip. Genotip je određen lancima DNA koji nas genetskim nasljeđem. Suvremena medicina intenzivno se bavi utvrđivanjem prenosnika bolesti, razmišlja o genskoj terapiji i tako se nakon nekoliko i godina bavi uzročnim lancem prije no što se manifestiraju posljedice. Transferom

² Corriere della Sera od 23.5.1989.

³ Hlača, Nenad, Život 'In vitro', Zbornik PFRI, 11,1990., str. 75-90.

⁴ Visković, Nikola, Bioetika i biomedicinsko pravo, Zbornik radova Pravnog fakulteta 32, 1995..1-2, str. 67-83.

⁵ John A. Robertson, The Question of Human Cloning, Hastings Center Report,! str. 6-14.

nukleusa može se stvoriti klon. Genskom terapijom moguće je zamijeniti gen koji je uzročnik neke bolesti. Citav niz teških i neizlječivih genetskih bolesti mogao bi se uspješno liječiti genskom terapijom.⁶ Genetski prilagođene ovce mogle bi biti žive tvornice 'lijekova' poput Alpha 1. antitripsina koji se koristi u liječenju cistične fibroze. Protestantska crkva u Njemačkoj protivi se kloniranju životinja, osim ako je to jedini način koji će omogućiti spašavanje ljudskih života.⁷ U pojašnjavajućem izvještaju dodatnog protokola navodi se da je metoda kloniranja stanica kao tehnika genske terapije etički prihvatljiva.

Fenotip stvara ono okruženje koje nas oblikuje kao ljudska bića, to je sredina koja na bazi genotipa kleše skulpturu individue N.N. Strah od kloniranja kao da je strah od fotokopiranih zločestih ljudi. Ali sredina u kojoj se individua razvija i neponovljiva je. Biološki klonovi - jednojajčani blizanci - *monozygotic twins*, uvjerljiv su dokaz različitog razvoja osobnosti. Ljudski klon bio bi generacijski različit jednojajčani bliznac. Klonirano dijete bilo bi u startu uskraćeno u pravu na ijednog od bioloških roditelja. Međutim, ako bi ipak došlo do rođenja ljudske ljinke s genetičkom istovrsnošću, tada bi i za to dijete vrijedio psihološki i pravni Standard zaštite najvećeg interesa djeteta. Moguća korist od kloniranja čovjeka radi formiranja eventualne "banke" genetički istovrsnih organa za transplantaciju za sada izričito otklonjena zabranom fertilizacije *in vitro*, osim u svrhu rađanja, odnosno prokreacije. Uporište za zabranu kloniranja ljudskog bića u teoriji prava i bioetici nađeno je u kategoriji ljudskog dostojanstva. Europska konvencija i Protokol kao dodatno uporište zabrani kloniranja nalaze i u zaštiti identiteta i integriteta ljudske osobe. Identitet ljudske osobe subjektivno je pravo.¹⁰ Međutim, pravo na identitet ljudske osobe ugrožava se kloniranjem čovjeka samo polovično. Kloniranjem staje genotipska fotokopija. Život, sredina, obitelj, bolesti, majka, otac, braća, raju ogroman utjecaj na osobnost i neponovljivost identiteta izgradnjom novog i različitog fenotipa. Dijete koje je klonirano samo zato da se ne bi rodilo s teškom genetskom bolešću imat će roditeljsku skrb i pravo na zaštitu najvećeg interesa kao svako drugo dijete. Bepolna reprodukcija zasigurno će biti posebno zanimljiva lezbijskim parovima. U promišljanjima etičko-pravnih aspekata nove medicinske kronologije kao usporedba nameće se iskustvo njemačkog Ustavnog suda sedamdesetih godina kada je bio zamjetan nov trend proširenog tumačenja ustavnih

⁶ Ian, Wilmut, The Use and Ethics of Cloning, Britanica 1997, Book of the Year '98, Special

⁷ Cloning, Bulletin of Medical ethics, 1997,127, str. 7.

⁸ Explanatory report to the Additional Protocol, Bulletin of Medical ethics, Dec. 1997. Jan. }34, str. 4.

⁹ Casabona, Carlos M. Romeo, Legal limitations on research and its results? The cloning n, Bioethics in Asia, The Proceedings of the Unesco Asian Bioethics Conference '97. ed. . Macer D. Eubios Ethics Institute 1998, str. 47.

¹⁰ Casabona, op.cit., str. 45.

načela o dostojanstvu i uvažavanju osobnosti subjekata iz Ustava iz 1949. godine (članak 1.1). Na toj ustavnoj podlozi započela su se priznavati nova subjektivna prava osobama koje su izvršile zahvat promjene spola." Neprijeporna je činjenica da je genetska različitost uvjet opstojnosti i prilagodljivosti živih bića. Teško je danas procijeniti stupanj intervencije u genetsku različitost vrsta. Razvoj poljoprivrede (uzgoj cvijeća, stočarstvo, proizvodnja hrane...) čini se da više ne bi bio moguć u sadašnjem opsegu bez genetskih intervencija. Kao primjer korisnosti kloniranja možda može poslužiti primjer ugrožene životinjske vrste. Međutim, ako bi ostao samo jedan primjerak, tada bi održanje bilo moguće samo bespolnim umnažanjem istovjetne genetske karte, što bi, čini se, dovelo do toga da bi vrsta ipak biološki izumrla. Čovjek je samo jedna od karika u tom lancu života i neminovno se svaka od tih intervencija u genetsku kartu života manifestira i na njemu. Pitanje je samo kada i u kojem obliku.

Čini se da je kaznenopravna represija kojom se u korijenu nastojalo sasjeci kloniranje ljudskog bića postojala znatno ranije no što je bilo izgledno da će se stvoriti prvi klon. Na XIV. međunarodnom kongresu kaznenog prava, koji je održan u Beču 1988. godine, predloženo je (Rezolucija 6.9) da kloniranje ljudskog bića treba biti sankcionirano kao kazneno djelo.¹² U literaturi se navodi da je Španjolska prva uvela zabranu kloniranja ljudskog bića 1988. godine upravnopravnim odredbama, a da je 1995. godine uvedena i kaznena inkriminacija prema Kaznenom zakonu.¹³ Njemački zakon o zaštiti zametka iz 1990. godine predviđa kaznu zatvora za onoga tko umjetnim putem stvori ljudski zametak istovjetnog genetskog materijala s drugim embrijom.¹⁴ Britanski Zakon o humanoj fertilizaciji i embriologiji iz 1990. također sadrži zabranu zamjene nukleusa stanice embrija s nukleusom uzetim iz stanice druge osobe.¹⁵ Francuski zakon iz 1994. godine (br. 94-653 od 29.7.1994.) također predviđa stroge kazne za eugeničku praksu selekcije genetičkog materijala,¹⁶ a polazi se od načela da nitko nema pravo zlorabiti integritet ljudske vrste.

Embriolog Ian Wilmut, s instituta Roslin u Edinbourghu, Škotska, obznanio je u veljači 1997. godine "rođenje" Dolly, ovce, prvog kloniranog sisavca. Ovca je dobila ime po američkoj country pjevačici Dolly Parton. Čini se da osobnost pjevačice, zbog medijske reklame, ovaj put nije bila ugrožena. Norveški je Parlament neposredno nakon toga izglasao preporuku da se zabrani kloniranje, ali bez ikakvog valjanog etičkog razloga, te predložio donošenje zakona o zabrani kloniranja.¹⁷ Iako su neke zemlje već imale zakone koji su zabranjivali kloniranje i

¹¹ Hlača, Nenad, Porodičnopravni aspekti promjene spola, Doktorska disertacija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1990., str. 92.

¹² Casabona, op.cit., str. 43.

¹³ Casabona, op.cit., str. 42.

¹⁴ Casabona, op.cit., str. 43.

¹⁵ Loc.cit.

¹⁶ Loc.cit.

¹⁷ Cloning, Bulletin of Medical Ethics, 1997, 127, str. 7.

predviđali stroge sankcije, pojavio se problem tumačenja zakona u smislu da li se zakon odnosi baš na tu specifičnu tehniku koja je bila primijenjena u Skotskoj.¹⁸ Budući da u SAD nema zakona koji bi se odnosio na tu problematiku, predsjednik Clinton zadužio je National Bioethics Advisory Commission da u roku od 90 dana sačini izvješće. Javno mnijenje u SAD (87%) smatra da kloniranje ljudskog bića treba zabraniti kao ilegalno.¹⁹

Pri UNESCO je 1997. godine osnovano međunarodno bioetičko povjerenstvo koje je predložilo usvajanje Univerzalne deklaracije o ljudskom genomu i ljudskim pravima, što je usvojeno na generalnoj skupštini UNESCO u studenome 1997. godine. Uvodna stilizacija glasi: "Polazeći od demokratskih načela dostojanstva i jednakosti ljudskih bića... ljudski je genom zajedničko nasljeđe čovječanstva, on naglašava temeljno zajedništvo svih članova ljudske obitelji kao i uvažavanje naslijeđenog dostojanstva svakog člana. U simboličnom smislu on je nasljeđe čovječanstva."²⁰

Vijeće Europe usvojilo je 1985. godine na prijedlog francuskog ministra pravde rezoluciju o osnivanju *ad hoc* komiteta eksperata za bioetiku. Područje djelovanja odnosilo se na promicanje međunarodne razmjene ljudskih organa, preko mišljenja danog na prijedlog Nizozemske o dobrovoljnoj eutanaziji, do izvještaja o potpomognutoj humanoj reprodukciji. To je tijelo posebno razmatralo i problematiku genetičkog testiranja kao i forenzične upotrebe DNA testova. Cilj djelovanja tog tijela bilo je popunjavanje političkih i pravnih praznina koje su posljedica ubrzanog razvoja biomedicinskih znanosti, a koji se može postići samo pod uvjetom konsenzusa svih zemalja članica. Od 1990. pripremana je na prijedlog Odbora Ministara "Konvencija o bioetici". U izradi Konvencije pošlo se od temeljnih načela zaštite ljudskih prava sadržanih u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima iz 1950. godine. Ta konvencija imat će funkciju podloge za usvajanje posebnih protokola, primjerice o transplantaciji organa, medicinskih istraživanja koja se odnose na ljudski embrio i upotrebu genetičkih informacija u nemedicinske svrhe. Na nivou Europske zajednice također je imenovanjem radnih grupa poduzeto niz aktivnosti na prihvatanju novih standarda kojima će se dograđivati postojeći dokumenti o ljudskim pravima. Kao temelj zaštite svih ljudskih prava u Europi se navodi Konvencija za zaštitu prava čovjeka i temeljnih sloboda iz 1950. godine.

Razvoj biotehnoloških znanosti potakao je aktivnosti na revidiranju europskog patentnog prava 1989. godine, kada je Komisija Europske zajednice sačinila Prijedlog direktive za zaštitu biotehnoloških pronalazaka. "Ovaj Prijedlog direktive odbio je Evropski parlament (Sl.I.EZ-e C 68 od 20.3.1995., str. 26), pretežito po

¹⁸ Cloning, Bulletin of Medical Ethics, 1997,127, str.7.

" Bulletin of Medical Ethics,1997, 124, str. 3.

²⁰ Eubios Journal of Asian and International Bioethics, 8, 1998, 1, str. 4-6.

Noelle Lenoir, Respect de la vie et droit du vivant, L'Ethique du vivant, Ethique Edition UNESCO, 1998, str. 175-211.

utjecajem u evropskoj javnosti rasprostranjenog shvatanja, da bi neke, nejasno formulirane odredbe predložene Direktive, mogle u praksi dovesti do zloupotreba u vezi s patentiranjem gena, odnosno do zaobilaženja zabrane patentiranja ljudskog tijela."²¹ Nova Direktiva Evropskog parlamenta iz 1995. godine sadrži nedvosmislenu stilizaciju iz koje nedvojbeno proizlazi da nije dopušteno patentiranje ljudskog tijela.²² Konvencije su pravni dokumenti u kojima se, kada se radi o novim i delikatnim područjima intervencije, ogleda znakovitost misli Ericha Froma koji je izjavio da je pravo sblimirani minimum morala prijeko potreban u društvu. Uspoređujući pravo i moral zaključuje se da je pravo birokratski, standardiziran i impersonalan sustav, a moral je sustav finije prilagodbe, primjereniji prirodi pojedinog odnosa među ljudima, koji sadrži više ideale od prava.²³ Indikativan je i naslov članka objavljenog u Bulletin of Medical Ethics br.101, rujan 1994. godine: "Bioethics has become law in France", a u kojem se govori o stupanju na snagu zakona koji zadiru u problematiku upotrebe osobnih podataka u medicinskim istraživanjima, kompjutorskim evidencijama i građanskim slobodama, te o uzimanju dijelova ljudskog tijela, potpomognutoj reprodukciji i prenatalnoj dijagnostici. Darryl Macer iznosi stajalište da je bioetiku moguće osmatrati s dva stajalište, kao deskriptivnu, tj. način na koji ljudi doživljavaju moralne interakcije,²⁴ i kao preskriptivnu, tj. kao sustav određenih prava i obveza.²⁴ Mišljenja smo da se deskriptivna bioetika nametnula kao prethodna faza uobličavanja sustava ljudskih prava u tim specifičnim područjima ljudskog djelovanja. Terminološka odstupanja glede naziva konvencije dokaz su da se odustalo od prvotne namjere da se usvoji konvencija o bioetici. U talijanskoj teoriji pod utjecajem iskustva ističe se potreba da bioetika bude sankcionirana pravnim normama: "La bioetica ha bisogno di norme giuridiche".²⁵ Stanje u Italiji ocjenjuje se vrlo kritičnim i poistovjećuje sa "slobodnim bioetičkim tržištem" budući da je očit nesklad pravnog pristupa i etičke podloge novih biomedicinskih postupaka. Italija se navodi kao primjer zemlje u kojoj nedostaju norme, što pogoduje bujanju individualne etike, odnosno dovodi do erozije etike. Zbog nedostatka zakona nastaje autonomno pravo poput Deontološkog kodeksa zbora liječnika. Navodi se da nigdje kao u Italiji bioetika nije podijeljena na dvije sasvim razdvojene obitelji: laičku i religioznu bioetiku.²⁶ Politička artikulacija interesa u takvom je okruženju potpuno nemoguća, tako da prijedlozi zakona ne mogu dobiti potrebnu većinu glasova u Parlamentu.²⁷ Međutim bez

²¹Krnetić, Slavica, Evropsko pravo intelektualnog vlasništva, Sarajevo, 1996., str.30.

²² Krnetić, op. cit., str. 31.

²³ Jacob, Joe, Biomedical Law: Lost Horizons Regained, The Modern Law Review, 46, 1983, str. 31.

²⁴ Macer, Darryl, Bioetika u Japanu i Aziji, Društvena istraživanja, 5, 1996., 3-4, str. 672.

²⁵ Mazzoni, Cosimo Marco, La bioetica ha bisogno di norme giuridiche, Rivista trimestrale di diritto e procedura civile, 52, 1998, 1, str. 285-289.

²⁶ Mazzoni, op.cit., str. 287.

²⁷ Mazzoni, op.cit., str. 287.

parlamentarne rasprave ministarskim dekretom u Italiji je 1997. godine uvedena zabrana pokusa u svezi s kloniranjem na godinu dana. Za pretpostaviti je da će normativne aktivnosti na nivou Vijeća Europe utjecati na promjenu stanja i u Italiji. Upravo se donošenjem konvencije pod radnim naslovom "O bioetici" nastojalo: harmonizirati stanje u Europi, uklanjanjem straha promicati znanstvena istraživanja, spriječiti zlorabe znanosti i tehnologije, te zasigurno najznačajnije zaštititi dostojanstvo ljudskih bića i njihov psihički i fizički integritet. Dokument koji je usvojen ne sadrži termin bioetika, već se nadograđuje na postojeći sustav zaštite ljudskih prava i dostojanstva ljudskih bića s obzirom na primjenu u biologiji i medicini, ili kraće: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini. Europski je parlament kao cilj postavio regulativu kojom će se osigurati sigurnost i zaštita temeljnih ljudskih prava. Kao polazna osnova navodi se potreba osnivanja etičkih povjerenstava koja bi istraživala posljedice različitih bioloških i genetičkih tehnologija. Zaključeno je da će postupak ujednačavanja biti otežan zbog nedostatka postojanja nacionalnih bioetičkih tijela. Postupak normiranja bioetičke BJU I problematike, koji je u Europi započeo 1991. godine, okončanje 19.11.1996. Odbor ministara usvojio je i dao na potpisivanje zemljama članicama Vijeća Europe, kao i Konvencije o ljudskim pravima i dostojanstvu ljudskih bića u pogledu primjene biologije i medicine. Skraćeni naziv Konvencije je: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini. U Oviedu, Asturia, Španjolska,²⁸ 21 zemlja članica Vijeća Europe 4. travnja 1997. potpisala je Konvenciju.

Devetnaest europskih država 12. siječnja 1998. godine potpisalo je u Parizu prvi dodatni Protokol na Konvenciju o ljudskim pravima i dostojanstvu ljudskih bića u pogledu primjene u biologiji i medicini, o zabrani kloniranja ljudskih bića.²⁹ To je prvi od pet planiranih protokola kojima se namjerava zaokružiti problematika koju pokriva Konvencija. Ostali protokoli trebali bi se odnositi na transplantaciju organa, zaštitu ljudskog fetusa i embrija, genetiku i medicinska istraživanja. Treba spomenuti da među zemljama potpisnicama nema Velike Britanije i Njemačke, koje još nisu pristupile Konvenciji, pa stoga ne mogu biti potpisnice Protokola. U političkoj javnosti Njemačke smatra se da Protokol nije dovoljno restriktivan.³⁰ Čini se da je sublimiranost izričaja Protokola preko svega tri članka trebalo dopuniti iscrpnije obrazloženje koje sadrži Explanatory Report to the Additional *Protocol*.

²⁸ Council of Europe (ETS No.164) Convention on Human Rights and Biomedicine, <http://www.coe.fr/-/eng/legaltxt/164e.htm>. Prijevod objavljen u *Vladavini prava*, 2, 1998., 3-4, str. 151-169.

²⁹ Danska, Estonija, Finska, Francuska, Grčka, Island, Italija, Latvija, Luxembourg, Moldova, Norveška, Portugal, Rumunjska, San Marino, Slovenija, Španjolska, Švedska, Turska, i "former Yugoslav Republic of Macedonia". Njemačka i Velika Britanija budući da nisu potpisale Konvenciju, nisu mogle pristupiti Protokolu.

³⁰ Bulletin of Medical Ethics & EACME News, No.134, December 1997/ January 1998., str.3. "Europe moves to ban human cloning".

Dodatni protokol Konvenciji o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića « pogledu primjene biologije i medicine, o zabrani kloniranja ljudskih bića»³¹

Države članice Vijeća Europe, druge države i Europska unija koje su potpisnice ovog Dodatnog protokola

Polazeći od znanstvenog razvoja na području kloniranja sisavaca, posebno preko diobe embrija i staničnog transfera;

Pazeći na dostignuća kojima neke tehnike kloniranja mogu utjecati na znanstvene spoznaje i na njihovu primjenu u medicini;

Smatrajući da kloniranje ljudskih bića može postati tehnički moguće;

Primjećujući da do diobe embrija može doći prirodnim putem i da ponekad dovodi do rađanja genetički istovjetnih blizanaca;

Smatrajući između ostaloga da je instrumentalizacija ljudskih bića preko slobodnog stvaranja genetički istovjetnih ljudskih bića protivna ljudskom dostojanstvu i da to predstavlja zlorabu biologije i medicine;

Smatrajući također da ozbiljne poteškoće medicinske, psihološke i društvene naravi takve nekontrolirane biomedicinske prakse mogu proizići za sve pojedince koji su u to uključeni;

Smatrajući da je svrha Konvencije o ljudskim pravima i biomedicini, napose načelo sadržano u čl. 1 imalo za cilj zaštitu dostojanstva i identiteta svih ljudskih bića,

Dogovorile su se kako slijedi:

Članak 1

1 Zabranjen je svaki zahvat koji ide za stvaranjem ljudskog bića genetički istovjetnog nekom drugom ljudskom biću, živućem ili preminulom.

2 Za postizanje svrhe ovog članka termin ljudsko biće "genetički istovjetno"

nekom drugom ljudskom biću označava ljudsko biće koje s nekim drugim dijeli isti

stanični set gena.

Članak 2

Odredbe Protokola ne mogu se stavljati izvan snage temeljem članka 26 paragraf 1 Konvencije.

Članak 3

Za pristupnike, odredbe članaka 1 i 2 ovog protokola smatrat će se dodatnim člancima Konvencije i imaju se primjenjivati sukladno ostalim odredbama Konvencije.

³¹Council of Europe - (ETS No. 168) Additional Protocol to the ETH No. 164, <http://www.coe.fr./eng/legaltxt/168e.htm>

Članak 4

Protokol će biti otvoren za potpisivanje potpisnicama Konvencije. Na njega se odnosi postupak ratifikacije, prihvatanja ili potvrde. Potpisnik ne može ratificirati, prihvatiti ili odobriti Protokol ukoliko nije ranije ili istovremeno ratificirao, prihvatio ili odobrio Konvenciju. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja deponirat će se kod Glavnog tajnika Vijeća Europe.

Članak 5

- 1 Protokol stupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka tromjesečnog razdoblja nakon datuma kad je pet država, uključujući najmanje četiri države članice Vijeća Europe, izjavilo da pristaju biti vezane Protokolom sukladno s odredbom članka 4.
- 2 Za bilo koju potpisnicu koja nakon toga pristane biti vezana Protokolom, on istupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi istekom tromjesečnog razdoblja datuma deponiranja isprave o ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju.

članak 6

- 1 Nakon stupanja na snagu ovog Protokola svaka država koja je pristupila Konvenciji može pristupiti i Protokolu.
- 2 Pristupanje će biti izvršeno polaganjem pristupnog instrumenta kod Glavnog tajnika Vijeća Europe, a proizvodit će učinke od prvog dana mjeseca nakon proteka roka od tri mjeseca od datuma deponiranja.

Članak 7

- 1 Svaka stranka može u bilo koje vrijeme otkazati Protokol putem obavijesti upućene glavnom tajniku Vijeća Europe.
- 2 Takvo otkazivanje stupa na snagu prvog dana mjeseca što slijedi nakon isteka razdoblja od tri mjeseca od datuma kada je glavni tajnik primio takvu obavijest.

Članak 8

Glavni tajnik Vijeća Europe dužan je obavijestiti države članice Vijeća Europe, Europsku uniju, svaku potpisnicu, svaku stranku i svaku drugu državu koja pozvana da pristupi Konvenciji o: svakom potpisivanju; pohrani svakog instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobrenja ili pristupa; svakom datumu stupanja na snagu Protokola u skladu s člancima 5 i 6; svakoj drugoj ispravi, obavijesti ili priopćenju u svezi s Protokolom.

U potvrdu gornjeg dolje potpisani propisno ovlašteni predstavnici potpisali su ovaj Protokol.

Učinjeno u Parizu, dana dvadesetog siječnja 1998. godine, na engleskom i francuskom jeziku, s time da su oba teksta jednako mjerodavna, u jednom primjerku lji se pohranjuje u arhivu Vijeća Europe. Glavni tajnik Vijeća Europe proslijedit ovjerene primjerke svakoj zemlji članici Vijeća Europe, državama nečlanicama koje su sudjelovale u sastavljanju Protokola, svakoj državi pozvanoj da pristupi konvenciji i Europskoj uniji.

Smatramo da bespolna reprodukcija čovjeka ne znači napredak, nego, naprotiv veliko vraćanje unatrag. Možda se čovjek zaželio približiti mirnijem, seksualnom životu spužvi ili mekušaca. "Izgleda da se spolnost rano javlja u evoluciji. Neophodnost pribjegavanja seksualnosti da bi bilo razmnožavanje radikalno mijenja genetički sustav i mogućnosti variranja. Od onog trenutka kada je seksualnost obvezatna, svaki genetički program se formira ne putem egzaktnog kopiranja jednog jedinog programa, već reasortiranjem dva različita programa. Tada genetički program više ne pripada isključivo jednoj lozi. Raznovrsnost je tako velika da osim pravih blizanaca, nijedna individua nije sasvim identična svom bratu. Seksualnost primorava programe da pregledaju mogućnost genetske kombinatorike, ona dakle primorava na promjenu. Da bismo se uvjerali u to da spol igra takvu ulogu u evoluciji, da je i on sam objekt evolucije, da se stalno usavršava, dovoljno je posmatrati suptilnosti, rituale, komplikacije koje prate njegovo upražnjavanje kod viših organizama."³² Kloniranje nije oblik stvaranja života, već metoda održavanja privida života u uvjetima koji su životu sve neskloniji. Čovjekova svjesna i nesvjesna intervencija u prirodu dovodi do uništavanja biološkog. Nove znanstvene spoznaje već su davno prije bile poznate Stvoritelju. Živo biće predstavlja ostvarenje jednog plana koji nije proizvod razuma, u živom biću sve je prilagođeno za reprodukciju, živa bića danas naseljavaju Zemlju samo zahvaljujući tome što su se druga bića uporno množila već dvije milijarde godina, a i više.³³ Zaključno, imao je Ivo Andrić pravo kada je napisao da se čini kao da čovječanstvo samo sebi kroz stoljeća u milijun varijanti stalno priča istu priču. U govoru u povodu primanja Nobelove nagrade 1961. godine tu priču usporedio je s pričama Šeherezade, s njenom željom da zavara krvnika i odloži neminovnost tragičnog udesa, da produži koliko se može iluziju života i trajanja. "Danas imamo svijet poruka, koda, informacija. Koja će disekcija sutra rastrojiti naš objekt da bi ga ponovno sastavila u novom prostoru? Kakva li će nova ruska lutka iz toga proizaći?"³⁴ Priče o znanstvenim otkrićima samo su jedno od poglavlja u povijesti kao priči o čovjeku. Kada je pao Challenger, Mitterand je u brzojavu sućuti napisao: "Takva je uvijek bila sudbina hrabrih, onih koji su osvajali nove svjetove, tako se plaća cijena napretka."

Mnoga su otkrića zapisana na papiru osjetila neumoljivost vatre, a i neki *m* istraživači, znanstvenici na vlastitoj koži osjetili toplinu kremiranja. Znanost je ipak uvijek išla naprijed sputavana eventualno trenutnom autorestrikcijom. Danas u tom maratonu individualizma i liberalizma autorestrikcija nema, a čini se da je i sve manje samosagorijevanja. Medijima su potrebne zvijezde i svatko bi želio barem i petnaest Warholovskih minuta osjetiti na vlastitoj koži čarobni sjaj zvjezdane prašine. Iluzija života ide naprijed... the Show must go on...

³² Jacob, Francois, *La logique du vivant*, Paris, 1970., *Logika Živog*, prijevod Danica Marucić Pavlović, Nolit, Beograd, 1978., str. 338.

³³ Jacob, Francois, op.cit. str.10 i 13.

³⁴ Jacob, Francois, op.cit., str.353.